

בס"ד
"קין והבל"
בראשית תש"ע

א וְהָאָדָם יָדַע אֶת-חַוְּוָה אֱשֶׁתוֹ וַתַּהַר וַתֵּלֶד אֶת-קַיִן וַתֹּאמֶר קָנִיתִי אִישׁ אֶת-יְהוָה: ב וַתִּסֹּף לָלֶדֶת
אֶת-אָחִיו אֶת-הָבֶל וַיְהִי-הֶבֶל רֹעֵה צֹאן וְקַיִן הָיָה עֹבֵד אֲדָמָה: ג וַיְהִי מִקֵּץ יָמִים וַיָּבֵא קַיִן מִפְּרִי
הָאֲדָמָה מִנְחָה לַיהוָה: ד וְהֶבֶל הֵבִיא גַם-הוּא מִבְּכֹרוֹת צֹאנוֹ וּמִחֶלְבֵהֶן וַיִּשַׁע יְהוָה אֶל-הֶבֶל
וְאֶל-מִנְחֹתוֹ: ה וְאֶל-קַיִן וְאֶל-מִנְחֹתוֹ לֹא שָׁעָה וַיַּחַר לְקַיִן מְאֹד וַיִּפְּלוּ פָּנָיו: ו וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-קַיִן לָמָּה
חָרָה לָךְ וְלָמָּה נָפְלוּ פָּנֶיךָ: ז הֲלוֹא אִם-תֵּיטִיב שְׂאֵת וְאִם לֹא תֵיטִיב לִפְתּוֹחַ חַטָּאת רִבְץ וְאֵלֶיךָ תִּשְׁוֹקֶתוּ
וְאַתָּה תִּמְשָׁל-בּוֹ: ח וַיֹּאמֶר קַיִן אֶל-הֶבֶל אָחִיו וַיְהִי בְּהִיטָתָם בְּשַׂדֵּה וַיִּקָּם קַיִן אֶל-הֶבֶל אָחִיו וַיַּהַרְגֵהוּ:

למה התורה אומרת לנו שהבל היה רואה צאן, וקין היה עובד אדמה? זאת ועוד, שהתורה לא מספרת אליהם כלום אלא זו, ושקין הביא קרבן ולא נתקבל, והבל הביא מבכורות צאנו וכן נתקבל, וקין מדבר אל הבל והורגו.

הסביר רש"ר הירש, שלפעמים אפשר להבין על מהותו של אדם כשרואים איך הוא מתפרנס. מי שהוא עובד אדמה, פשוטו כמשמעו, לומד לשים כל כוחותיו, תפילותיו, ומגמתו לאדמה. הוא צריך לעבוד שעות ארוכות בכל כוחותיו בכדי שהאדמה הדוממה יתן לו את פרותיה. הגשמיות, בכל תפארתה והגשמתה נעשה כחלק חשוב בחייו. הוא עלול להשתכנע ש"כוחו ועוצם ידו" עשה לו את החיל הזה, ועלול לשכח את ה' ולעבוד אלילים. גם השם של קין, "קניתי איש את ה'", מראה לנו שאצל קין, היה חשוב ה"קנין", לקנות דברים גשמיים.

משא"כ הרואה צאן, חוויתו בחיים הוי לגמרי אחרת. הוא עוסק כל ימיו בבעלי חיים, שנושמים ומצטערים כשלא מתנהגים בהם בעדינות. מי שעוסק בבעלי חיים, נתגדל אצלו מדת הרחמניות, אהבת החיים. הקנינים שלו ניידים, ואף שהוא משמר מסכנה, אין קיומם תלויים בו אלא מה'. אין הוא צריך להתאמץ כל כך אם דברים דוממים, אלא יושב כל היום ויש לו זמן לחשוב על מה באמת חשוב בעולם. השם של הבל גם כן מורה על זה, בחשבו לגבי קניני עולם הזה, "הבל הבלים הכל הבל". אין זה מקרה שהאבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב, וגם משה רבינו רבן של כל ישראל ודוד מלכא משיחא היו רואי צאן. ממשרתם זו אפשר להבין מאיפה השיגו הכוחות להיות מנהיגי ישראל. ולכן במצרים, שנוצרה כמדינה חקלאית, "תואבה למצרים כל רואה צאן". ולכן איננו מתפללים איך שאחר כך קין והבל רבים עד שהורג קין את הבל. כל תפיסתו בחיים היתה שונה לחלוטין משל אחיו.

כשהבחורים שואלים אותי כשהולכים למחנה באיזה משרה להיות, אני תמיד מעדיף שיהיו מדריכים לילדים ולא מלצרים. המלצר כל היום אובד אם זבל. מי שעובד כל היום אם זבל, לפעמים נעשה זבל. צריכים לשמור את עצמנו, אם כל עסקנו עם ענינים גשמיים, שלא נהיה כל כך להוט אחר הגשמיות.

אמנם, התורה מדגישה עוד דבר קטן שהביא אותם לריב. "ויאמר קין אל הבל אחיו". וכל המפרשים שואלים, "מה הוא אמר"?

גר"א: "ויאמר קין אל הבל "אחיו". הראה לו את האחוה, כדי לרמאו שלא ישמור על עצמו ויהרגנו. ולכן אחר כך אומר לו ה', "איה הבל אחיך?" לאן הלכה האחוה?

והנה עיין דבר נפלא במדרש שמביא ג' דעות על מה היו מחולקים.

(ז) ויאמר קין אל הבל אחיו ויהי בהיותם וגו' על מה היו מדיינים? (א) אמרו בואו ונחלוק את העולם אחד נטל הקרקעות ואחד נטל את המטלטלין דין אמר ארעא דאת קאים עליה דידי ודין אמר מה דאת לביש דידי דין אמר חלוץ ודין אמר פרח מתוך כך ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו. (ב) רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר שניהם נטלו את הקרקעות ושניהן נטלו את המטלטלין ועל מה היו מדיינים אלא זה אומר בתחומי בהמ"ק נבנה וזה אומר בתחומי בהמ"ק נבנה שנא' ויהי בהיותם בשדה ואין שדה אלא בהמ"ק היך מה דאת אמר (מיכה ג) ציון שדה תחרש ומתוך כך (בראשית ד) ויקם קין אל הבל אחיו וגו'. (ג) יהודה בר אמי אמר על חוה הראשונה היו מדיינים אמר רבי איבו חוה הראשונה חזרה לעפרה ועל מה היו מדיינים אמר רבי הונא תאומה יתירה נולדה עם הבל זה אומר אני נוטלה שאני בכור וזה אומר אני נוטלה שנולדה עמי ומתוך כך ויקם קין:

והסבירה נחמה ליבוביץ, שמדרש זו לא רק מדברת על הריב של קין והבל, אלא בדור השני של העולם, כבר התורה מדברת לכל אנשים שרוצים שלום, על מה באה הריב והמחלוקת וקטטה. ברוב הפעמים, באה המחלוקת על ג' דברים: (א)ממון (ב)הדת (ג)אהבת אשה. לאלו הג' דברים שיש לנו תאווה עצומה שבכל א' מהם צריכים אנו לשלוט בגלל גאוותנו, ותאוותנו. הקנאה והתאוה, והכבוד, מוציאים את האדם מן העולם. הממון: קנאה. התאוה: אשה. הכבוד: הדת יכולים להוציא את האדם מן העולם.

אבל בכל זאת, יש גם להדגיש שבאמת לא כל כך חשוב על מה בדיוק נאמר. רואים מכאן על כח הדבור ליצור ריב. רוב המלחמות והמחלוקות בעולם בין אנשים נוצרו על ידי בעיה של אי-התקשרות. אני אומר משהוא, והשני מתבייש, אף שלא התכוונתי לביישו, או לא ידעתי שיהא נעלב מן הדבר. וכן באמת הסבור הר' יונתן זאקס מאנגליה, שבאמת לא היה יכול קין לדבר עם הבל שום דבר. פתח את פיו לדבר אתו על זה, אבל היה כל כך מלא קנאה ושנאה שלא היה יכול לדבר אתו מאומה. ויש ללמד מזה על גודל כח הדיבור ליצור קשר ושלוש ואחוה בין אנשים אפילו השונאים א' את השני, ועל הכח של מלה א' טובה שיכול להפוך את האויבים לאוהבים.

אף שדבר זה אינו צריך לפנינו כי הנסיון מעיד עליו, רואים דבר זה הרבה פעמים בתורה ובהלכה. השולחן ערוך לומד מהפגישה של יעקב בעשיו, ששלח דורון ונסה להתפשר עם אחיו, שיהודים תמיד צריכים לבקש שלום לפני המלחמה, ורק אם לא נתקבל הבקשה, עוברים למלחמה.

וכן ממעשה יוסף ואחיו, הפסוק אומר, "ויראו אחיו כי אותו אהב אביהם מכל בניו וישנאו אותו, ולא יכלו דברו לשלום". זאת אומרת, הראיה על השנאה היתה שלא היו יכולים לדבר אתו. וזה באמת גרם אח"כ שרצו להורגו! אבל הפוך הוא גם כן נכון, כל שאנשים רבים, ומנסים לדבר בכבוד א' לשני, מסתלקת הרבה פעמים השנאה והמחלוקת. וכן אבשלום לא היה יכול לדבר עם נבל אחיו על שנס את אחותו תמר, ובסוף הרגו. וכן לגבי הורג נפש בשוגג שגולה לערי מקלט, שהרמב"ם פוסק ששוגג נקרא כל שלא שנא לו, ושונא משערים על ידי כל מי שלא דבר אתו ג' ימים!

וכן שמעתי מר' יעקב ויינבערג זצ"ל, ראש ישיבת נר ישראל, שאף שפרעה התעולל במשה רבינו לכל אורך הדרך של ט' מכות, ואמר שישלחם והחליף את דעתו פעם אחר פעם, לא רואים שמשה התרגז. ופתאום, לפני המכה העשירי, התורה מספרת איך שמשה "יצא מעם פרעה בחרי אף". מה פתאום? והסביר ר' ויינבערג, שכל עוד שהיה יחס ודו שיח עם פרעה, ידע משה שיש סכוי שפרעה יעשה תשובה, שישמור את הבטחתו להוציאם, ויודה במלכו של עולם. אבל אחר שפרעה אמר, "השמר לך, אל תוסף ראות פני, כי ביום ראותך פני תמות", אחר שאין עוד מקום לדבר, ידע משה שאין סכוי בכלל שפרעה יסכים, ולכן חרה אפו בו.

אין לשער על כוחו של דבור טוב, ועל הכח לרע של דבור שלילי. ידוע שחז"ל אמרו שהמלבין פני חברו כאילו שופך דמים. ומי שאומר דבר חיובי לאדם, ומשבחו ומפארו יכול להעלות אותו כל כך גבוה.